

ПИОНЕРЪТ НА ФИЛОСОФСКИЯ ПЕЧАТ В БЪЛГАРИЯ НА 80 ГОДИНИ

Добрин Тодоров

Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", 1700 София, dobrintodorov@abv.bg

РЕЗЮМЕ: Конкретният повод за написването на този текст е юбилеят на най-старото философско списание в страната – „Философски преглед“. Тази годишнина е добър повод за осмисляне наследството на пионера на специализирания философски печат в България. В текста е направен опит за идентифициране мисията на изданието. Потърсени са мястото и ролята му за формиране на модерната философска култура у нас. Очертани са завещаните насоки за развитие на философския печат чрез редактираното от Д. Михалчев издание. Посочен е важният прецедент за преждевременно прекъсване съществуването от държавната власт на едно издание, дело на свободни интелектуалци.

THE PIONEER OF THE PHILOSOPHICAL PRESS IN BULGARIA IN THE 80-IES

Dobrin Todorov

University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", 1700, Sofia

ABSTRACT: The concrete occasion for this text to appear is the anniversary of the oldest philosophical journal in the country – *Philosophical Review*. This anniversary is good reason to think rationally over the heritage of the pioneer of the specialized philosophical press in Bulgaria. The paper tries to identify the mission of the journal. It seeks the place and the role of the journal in cultivating the modern philosophical culture here. The text outlines the directions of the philosophical press development that the issue edited by D. Mihalchev thought. The text takes notice on the important precedent concerning an issue, made by free intellectuals, that had been stopped of appearing before its time by the government.

За създаването и успешното просъществувание на едно теоретично списание според мен се предполага наличието на поне две предпоставки: достатъчно широк авторски състав и най-вече подготвена читателска аудитория. Първото специализирано в областта на философията издание у нас – „Философски преглед“ – започва да излиза в ситуация, в която присъствието и на двете условия е съмнително. Кръгът от професионални философи в страната е изключително тесен. Той включва неколцина университетски преподаватели и малко повече гимназиални учители с философско образование, някои от които са защитили докторски дисертации зад граница. Потенциалните читатели на списанието също не изглеждат толкова многобройни, че да оправдаят риска от създаването му: грамотните в областта на философията не надвишават няколко десетки, повечето бивши възпитаници на едноименната специалност в Софийския университет.

С оглед на тези обстоятелства, както и съобразно тогавашното не особено благоприятно състояние на обществения и културен живот в страната, появата на „Философски преглед“ през 1929 г. е посрещната нееднозначно. Редица интелектуалци се отнасят с недоверие към възможностите на новото списание да намери своя публика и да се утвърди сред многобройната конкуренция на литературните и обществено-политическите издания. Така например П. Карчев пише във в-к „Литературен глас“, „че появяването на това списание преди две години се посрещна сред известни среди на интелигенцията със скептицизъм, зер толкова литературно-обществени издания едва издържат борбата

срещу неотзивчивостта начитащата публика, щото инициативата за почване на специално философско списание едва ли не изглеждаше дързост“ /Карчев 1930/31/. Смятало се е, че това ще бъде поредният неуспешен експеримент да се привнесе на българска почва чуждоземски културен опит. Други приветстват начинанието и се опитват да насърчат неговите създатели. Например П. Зяпков пише във в-к „Пряпорец“, че още от първия поглед върху списанието личи неговата уникалност – то „няма да бъде от ранга на произволно и безлично множество, а ще бъде едно от малкото отбрани и със строго определена физиономия“ /Зяпков 1929/. Трети – като сътрудникът на сп. „Златорог“ Д. Димов – посрещат „недружелюбно“ и със „затаена злост“ появата на „Философски преглед“ /„Златорог“... 1929: 262/, оспорвайки компетентността на неговите автори. Като цяло обаче списанието е посрещнато с любопитство, като му се възлагат немалки надежди. Така например Г. Константинов смята, че то може да „изиграе исторична роля, ако успее да раздвижи още плиткото съзнание на българската интелигенция, да я приобщи към дълбоките проблеми на знанието и религията“ /Константинов 1929: 3/.

Въпреки своята привидна екзотичност експериментът по утвърждаване на специализирано философско издание в България се увенчава с успех. Още след навършване на третата му година неговият редактор Димитър Михалчев с гордост заявява, че „Философски преглед“ не само можа да просъществува и закрепне, но той е днес *едно от най-солидните, най-много четените и най-високо тачените български списания* /Четвъртата... 1932: 1/. По повод десетгодишния юбилей в списанието Кирил Чолаков – активен сътрудник на изданието – обяснява неговата

поява и така продължителното му за българските условия съществуване с това, че то е било „потреба на нашия културен живот“, и като „вещо ръководено списание“ съумява „да играе една от главните роли за духовния растеж на страна ни“ /Чолаков 1939: 1/.

С налагането на „Философски преглед“ не просто се показва, че у нас е възможно да съществува специализирано философско издание. Поставя се началото на дългогодишна *традиция* по поддържане на поне един философски орган, която е жива и укрепва във времето, въпреки трайната липса на благоприятна среда. Разбира се, създаването и поддържането на национално философско списание през годините винаги е било свързано с ентузиазма и усилията на конкретна група от активно работещи за каузата на философията професионалисти и любители. Сътрудниците на изданието възприемат мисията да го превърнат в катализатор за подема на философското мислене у нас чрез неговото обогатяване, разнообразяване и повишаване на нивото му.

„Бащата“ на професионалния философски печат в България Димитър Михалчев е бил наясно с трудността на начинанието, с което се заема. Той си дава сметка, че както в страната, така и в близката чужбина дотогава няма прецедент по създаване на подобен печатен орган, като в редица от „по-напредналите“ от България страни – „като оставим настрана нашите съседи – философски списания няма“ /Бръзицов 1996: 90/. Все пак Михалчев не започва своето издание съвсем без образци за подражание. Той има пред погледа си примера на професионалните философски списания от най-големите държави на Централна и Западна Европа. Името, което той избира за своето издание „далеч не е оригинално“, а „стандартно“ и свързано със „стандартна структура, включваща рубрики, присъщи на множеството философски списания изобщо“ /Димитрова 1999: 159/.

По-важно обаче не е съзнателното подражателство на Д. Михалчев при създаването на „Философски преглед“, а убедеността му, че съществува потребност от подобно издание в България. Според него „нашата интелигенция проявява голям интерес към философските въпроси“ /Бръзицов 1996: 90/, демонстриран особено ярко при посещенията на публични сказки. Констатирането на определена интелектуална нужда обаче не е достатъчно условие за нейното успешно задоволяване. В случая интересът от философско осмисляне на стоящите пред българското общество проблеми, е предполагало намирането на подobaващ начин за това. Чисто практически това означавало, че редакторът на „Философски преглед“ е бил изправен пред *дилема*: дали да адресира изданието преди всичко към малцината професионалисти в областта на философията у нас, т.е. да се опита да подготви строго академично списание, или да търси задоволяване на спонтанно възникващите и непрояснени философски интереси на максимално широки кръгове от интелигенцията. Д. Михалчев е бил наясно, че в страната е практически невъзможно да се поддържа елитарно теоретично издание за малцина посветени. В тази ситуация той взема единствено възможното за онова време решение – да се обърне към „широката публика у нас“, като се опита да удовлетвори проявявания от нея

„жив интерес“ и „любопитство“ към въпросите на „философията изобщо“ /Уводни думи 1929: 1/. С този си избор обаче, вероятно без да си дава сметка за дългосрочните последици, Д. Михалчев задава посоката, в която ще се развива философския печат у нас за десетилетия напред. Списването на ориентирано предимно към професионалистите издание става възможно много години след като „Философски преглед“ вече не съществува. Нещо повече, поддържането на подобен вид печатни органи си остава по-скоро изключение и до днес, доколкото повечето специализирани списания са ориентирани към аудитория, надхвърляща рамките на професионалната философска колегия. Очевидно социо-културната ситуация у нас не се е променила съществено от времето, когато се появява първопроходецът на българския философски печат.

Още при създаването на списанието се формулира и впоследствие сравнително стриктно се следва една цялостна и „подробна културно-философска платформа“ /Латев 2005: 170/. Редакторът му има ясно виждане за мисията на новото издание, призвано да поставя и „научно разяснява“ различни актуални проблеми от философска гледна точка, да дава трибуна на „безкористната и непредубедена научна мисъл“, да осигурява „научно обсъждане на философските проблеми“, изобщо да бъде едно „научно начинание“ /Уводни думи 1929/. Категоричното заемане позата на защитник на научната позиция от новото издание има за предпоставка убеждението на Д. Михалчев, че философията може и трябва да стане наука, като неговото списание допринесе за успешната реализация на тази кауза.

Явната обвързаност с каузата на научността и символизираната от нея рационалност има за по-конкретна цел даването отпор на ширещите се сред някои кръгове на тогавашното българско общество окултни и мистични духовни влияния. Но тя говори и за още нещо – особеното самочувствие на редактора на изданието, който предполага, че „Философски преглед“ ще огласява притежаваното от авторите му научно знание. Иначе казано, на сътрудниците на списанието се вменява задачата да изпълняват ролята на интелектуален наставник на читателите, доколкото се държат като безусловни авторитети в науката. Тази висока претенция на редактора вероятно има своето основание в особената ситуация, в която се намира неговото списание. То трябва преди всичко да запълва празноти в общата и философската култура на тогавашната интелигенция и едва на второ място да осигурява възможности за огласяване на резултатите от специализирани философски изследвания и евентуални дебати върху тях.

Поставянето на преден план на задачата за обогатяване на тогавашния „беден духовен живот“ в страната означава, че „Философски преглед“ изпълнява преимуществено *просветно-популяризаторска* задача. Списанието има за основна цел разпространение на философското знание, т.е. предоставяне полезна информация на недостатъчно образованата аудитория. И то обучава проявяващите интерес към философската проблематика граждани, с възрожденски патос и завидна последователност. „Философски преглед“ отваря нови хоризонти и

перспективи пред своите читатели, като се опитва да съчетае в едно теоретична дълбочина и разбираемост за широката публика. Това обаче му придава характерна хибридна, тъй като списанието си поставя двойствена задача. То се стреми едновременно да е „академичен и популярен форум на българската хуманитаристика“ /Захариев 1999: 59/. От една страна „Философски преглед“ не желае да се превърне просто в популярно издание, а претендира да огласява теоретични резултати. От друга страна неговата аудитория са главно неспециалисти във философията, с чието ниво на компетентност списанието е принудено да се съобразява. Не на последно място, Михалчев явно е имал вътрешната увереност за нуждата от достъпен начин за представяне на философските идеи пред широката публика, при който не страда качеството на анализа. Това му схващане среща разбиране и от страна на читателите, които високо ценят списанието и поради това, че в него разглежданите въпроси „се разрешават с поразителна яснота и достъпност“ /Пенев 1936: 7/.

Тясно свързана с ограмотителната работа е *подбудителската* – тази за събуждане и развитие на духовните пориви, за да се преодолее „духовната нищета, която царува“ особено видимо „в българската провинция“ /Уводни думи 1929: 5/. Усилията на списанието за „импулсиране на интелектуалния живот“ /Димитрова 1999: 159/ дават видими резултати. Сама по себе си е знаменателна самата задача, която си поставя редакторът му: поддържане будно, явно склонното към заспиване, разсейване и бърза умора социо-културно съзнание на интелигенцията в страната. Изглежда че и след „Философски преглед“ пред философските издания задачата по поддържане буден духа на гражданите остава актуална. Пита се обаче дали техните създатели продължават да смятат за смислено подобно дело, още повече че то изисква силна воля и увереност, при това упражнявани дълго време.

Изпълнението на образователни и подтикващи духовното пробуждане задачи поставя специфични изисквания пред „Философски преглед“. Едно от основните сред тях е *достъпността* на текстовете в него, за която вече стана дума. Съзнателното търсене на яснота и разбираемост е мотивирано в голяма степен от стремежа за привличане и задържане на максимално широк кръг читатели. Но то има характерна и съвсем не очевидна предпоставка. Става дума за убеждението, че „философстването в действителност с нищо не е по-мъчно отколкото занимаването ни с коя да е друга наука“ /Чолаков 1939: 3/. Естествено следствие от подобно разбиране е, че философските заключения са постижими за всеки, но след съответно приземяване и приближаване до него. Ала това съвсем не се разбира от само себе си. Да не говорим, че не всеки редактор на философско издание би бил толкова лесно убеден да жертва академичното ниво, заради достъпността на възприятието у непрофесионалния читател.

Търсенето на общоразбираемост на публикуваните във „Философски преглед“ материали означава съзнателно ограничаване на авторите при употребата на специфична философска лексика. И наистина в списанието преобладава „есеистичният стил“, „художественият и

разбираем за широк кръг от хора език на изложението“ /Латев 2005: 172/. От друга страна сътрудниците на изданието често се въздържат от позоваване мимоходом на азбучни за професионалистите философеми. Същевременно редакторите му се облъскват със сериозния проблем за неразвитостта на специалния философски език у нас. Те осъзнават важността на този въпрос, като полагат усилия за проясняване смисъла на някои основни философски понятия и намиране на адекватното им изразяване чрез български думи.

Заплахата от профанация на текстовете, предизвикана от раздвоението между професионализма и популяризаторството, стои твърде остро пред „Философски преглед“, като неговият редактор постоянно търси мярката между тях. Намирането на такава обаче не е само проблем на това издание. И в това отношение списанието проправя път на своите наследници. След него тръгват почти всички следващи философски издания, доколкото екипите им поддържат баланс между професионалните анализи и достъпността за нефилософи. Често обаче постигането на точна мяра между двете се оказва непосилно. По-важното обаче е, че в продължение на десетилетия не отпада самият проблем. Съответно и примерът, който дава „Философски преглед“, остава актуален дотолкова, че някои виждат в начина му на списване модел как се е „диалогизирало плодотворно и разбираемо с широка и разнородна читателска публика“, без от това да следва „загуба на професионалната специфика, на академичния дух и език“ /Богомилова 2004: 4/. От подобно разбиране следва, че изцяло насочено към професионалната аудитория философско издание у нас не е възможно. То не би имало шанс да оцелее в страна, в която читателите му биха били недостатъчни, тъй като философската общност е твърде тясна, а потенциалния авторски кръг е ограничен. Това разбиране вече не е толкова лесно защитимо. С увеличаване на професионално грамотните в сферата на философията в страната, в резултат от дейността на няколкото центъра за специализирано образование през последното десетилетие, се създават предпоставки за публикуване на насочени само към тях издания, които не се нуждаят за своето поддържане непременно от външна за широката философска колегия аудитория.

„Философски преглед“ задава норми в работата на своите наследници и в друго важно отношение. Той е не просто първото българско философско списание, но е и единственото издание от този вид с *общонационална аудитория*. „Философски преглед“ е издание, което се стреми да покрие не само нуждите на населението от цялата територия на страната, но и от целия интелектуален спектър. Още в самото начало на неговото съществуване списанието отказва да се ангажира с „едно само философско направление“, макар редакторът и неговите сътрудници да са обвързани с определени школи. Д. Михалчев смята, че не е наярал моментът някое от отделните „философски течения“ да си позволи „лукса“ да има свое самостоятелно издание. Затова и се стреми да даде равен достъп до страниците на „Философски преглед“ и да поддържа еднакво отношение към всички автори, независимо от това какви възгледи прокламират. Нещо повече, той се опитва да наложи безпристрастна

позиция на редакцията към тях. Тази толерантност е оценена по достойнство от съвременниците. Така И. Балтова оценява списанието като „една истинска свободна трибуна, гдето всеки български философски писател може да изкаже своите философски в широкия смисъл на думата разбираня“ /Балтова 1940: 585/.

Въпреки усилието си да се въздържа от налагането на своя гледна точка към различните автори тези, Михалчев не винаги съумява докрай да устои на изкушението да стане техен оценител или арбитър във възникнали около тях спорове. Нещо повече, „Философски преглед“ „макар и широко „отворено“ за чужди мнения, все пак излъчва интелектуалните импулси, генерирани от Д. Михалчев“, като в него ясно се долавя „аромата“ на „основнонаучната атмосфера“ /Цацов 2006: 196/. Изданието се разпознава като „орган на ремкеанската мисъл у нас“, макар „да се редактира в духа на пълна научна търпимост и свобода на убежденията“ /Хаджийски 2003: 315/.

Като отказва да бъде печатен орган на открито фаворизирано философско направление, „Философски преглед“ също създава специфичен стандарт. След него почти всички философски издания в страната декларират придържане към *идейния плурализъм* в своята редакционна политика. В това отношение наистина съществува голямото изключение на „Философска мисъл“, която заедно с останалите казионни издания през тоталитарната епоха по определение популяризира и защитава само марксистко-ленинската доктрина. Но философските издания от посттоталитарната епоха се връщат към завещания от „Философски преглед“ образец.

Тази толерантност към инакомислието е едно от големите завоевания на специализирания философски печат у нас. Традицията по нейното съхранение и поддържане си струва да бъде продължена. Но зад нея могат да се разпознаят и други, не толкова привлекателни страни на българската философска действителност. Става дума например за невъзможността да се формира достатъчно широк кръг от съмишленици, които да излизат с общи позиции по собствено философски или актуални социални проблеми в свой печатен орган с аудитория сред споделящи възгледите им хора. С други думи все още липсва критична маса от професионални философи и изкушени във философстването, които да са ангажирани с едни или други философски традиции, за да послужат те като платформа на едно философско издание. Зад прокламирания плурализъм на изразяваните във философските списания мнения прозират и още нелицеприятни явления. Едното се отнася до недостатъчната вискателност към качеството на някои от отпечатваните текстове, маскирана като търпимост към свободомислието. Другото е още по-стряскащо и се изразява в нежелание за влизане в дискусия с колеги, чиито схващания не се споделят. Тоест толерантността към мисленето на другия често е параван за безкритичността и леността както на редакторите на изданията, така и на колегията като цяло.

Появата на „Философски преглед“ е дело на ентузиазирани и силно мотивирани хора, но не е

спонтанен акт. То е предварително промислено начинание, а не плод на моментно хрумване, родено от най-общи и неизбистрени добри намерения. Преди да се публикува първият брой на новото списание, редакторът му вече е събрал няколко десетки статии, така че за известен период от време е гарантирал набор от достатъчно на брой и с добро качество материали. Наличието на подобен резерв от текстове създава не само увереност, че изданието няма да завърши скоростижно живота си. То укрепва самочувствието на създателите му, че могат да го развият в насоките, които смятат за важни. Подобна стратегическа визия е гаранция не само за продължително съществуване, но и за поддържане на еднопосочна редакционна политика, която следва постоянни цели. И наистина, във времето „Философски преглед“ съумява общо взето неотклонно да следва очертаните при създаването му насоки. В това отношение обаче съвсем не всички негови наследници успяват. Често те се създават набързо, без ясна концепция за бъдещото си развитие и нерядко имат краткотраен живот, а ако все пак просъществуват по-дълго, то заявените при създаването им съдържателни приоритети невинаги се удържат.

В заключение следва да се кажат няколко неща за мястото и ролята на „Философски преглед“ като пионер и флагман на специализирания философски печат в страната. На първо място, че списанието действително е лицето на философската култура в България, като става емблема на философстването у нас между двете световни войни. На второ място, че то се превръща в реален център и източник на „импулсиране на интелектуалния живот и преодоляване на духовната нищета“ /Димитрова 2008: 382/ в страната. То работи за особено важна в своето време будителска кауза, която следва да бъде оценявана в по-мощна перспектива, извън хоризонта само на собствено философските дирения. На трето място, още в рамките на своя живот то получава признание като „търсен“, „четен“, „меродавен“ интелектуален орган, който играе „една от главните роли за духовния растеж на страната ни“ и има „изключително място в нашия духовен живот“ /Чолаков 1939/. Иначе казано то изпълнява особена „културна мисия“ /Латев 2005: 172/, споменът за която си струва да бъде запазен. Не на последно място, „Философски преглед“ придобива и международна известност като „най-ценното днес философско списание в целия славянски свят“ /Четвъртата ... 1932: 2/, според наблюдението на неговия редактор. Според съвременниците му с изданието „можем да се гордеем пред много напреднали страни“ /Пенев 1936: 7/.

Още в рамките на съществуването му създателите на „Философски преглед“ демонстрират голямо задоволство от своята работа. Те са сигурни във високата бъдеща оценка на списанието, което „ще остане нещо трайно и непреходно в нашия културен живот“ /Чолаков 1939: 2/. Тези очаквания като цяло се сбъдват. Макар и невинаги явно деклариран, примерът на „Философски преглед“ се следва от мнозинството редактори на философските издания у нас, така че изданието на практика се е превърнало в „еталон за философско списание“ /Латев 2005: 172/. Нееднократно публично е било възхвалявано наследството му, като се препоръчва „традициите“, които това издания оставя, да бъдат продължавани и занапред

/Василев 1991: 4/. Направен е и опит за възкресяването му близо половин век след неговата кончина.

Без да отричам многобройните заслуги на „Философски преглед“ както за развитието на модерната ни философска култура, така и в частност на специализирания философски печат в страната, бих искал да обърна внимание върху опасността от идеализирането му. Струва ми се, че от осъзнаването и посочването на редицата слабости при неговото списване уважението към „Философски преглед“ няма да намалее, но биха могли да се направят полезни изводи за бъдещото развитие на философския печат у нас. Ако се вземат предвид тези недостатъци, ще се изгради реалистична представа за приноса на изданието, но и за рисковете от възприемането му като безусловен модел за българско философско списание. Иначе казано, следва внимателно да се прецени какво би могло да се „купи“ от него днес – кои черти от неговата физиономия си струва да бъдат възприети, а от кои да се откажем. Без съмнение има поне една безспорна заслуга на „Философски преглед“, за която искрено да му благодарят съвременните български философи. Това е примерът, оставен от изданието в дейността по „вписване“ в „европейския духовен контекст“ /Димитрова 2008: 382/. Успешното изпълнение на мисията му по приобщаване към протичащите зад граница интелектуални процеси чрез въвеждане на нови теми, проблеми и ракурси на мислене може да насърчава усилието на философите от страната да не изостават и да вървят в крак с търсенията на своите колеги от чужбина.

Историята на „Философски преглед“ ни завещава още един важен пример. Става дума за начина, по който е прекратен животът му. Списанието е закрито по политически причини. Според неговия редактор то постепенно се е превърнало във „важен прогресивен фактор“ в духовния живот на страната и поради голямото си влияние официалната власт се принуждава „да го спре“ /Михалчев 1981: 604/. Според друго обяснение за смъртта на „Философски преглед“, тогавашният режим не е могъл да го търпи, поради това, че се е превърнал в „легална и авторитетна трибуна на българската антифашистка мисъл“ /Дарковски 1981: 61/. Както и да се определят основанията за прекратяване съществуването на списанието, очевиден е един факт – първото специализирано философско издание в България престава да излиза не след доброволен избор на неговите създатели, а по принуда. Поуката от този ключов епизод в модерната философска култура на страната е ясна: философстването може да е опасно за властимащите, когато е дело на свободни интелектуалци, административно и финансово независими от държавата. От тази случка могат да се направят противоположни изводи. Или да се избере сигурното убежище на институционалната закрила, но с приемане на реалната перспектива за изпадане в казионност, или съхраняване на свободата от обвързване с държавни органи, но при поемане на риска за оцеляване на

изданието. Дилемата продължава да стои пред искащите да правят философско списание в България.

Литература

- Балтова, И. 1940, *Философията в България през XX век* //Училищен преглед, бр. 5-6.
- Бележка на редакцията //Философски преглед, бр. 1, 1929.
- Богомилова, Н. 2004, *Покана за философски алтернативи* //Философски алтернативи, бр. 3.
- Бръзицов, Х. 1996, *Един час при проф. Д. Михалчев* //Философски алтернативи, бр. 2.
- Василев, К. 1991, *Нова философска трибуна* //Философски преглед, бр. 1.
- Дарковски, К. 1981, *Димитър Михалчев – опит за интелектуален портрет* //Михалчев, Д. Избрани съчинения, С., Наука и изкуство.
- Димитрова, Н. 1999, *Сп. „Философски преглед“ (1929-1943) - първото философско списание в България (по повод на 70 години от създаването му)* //Философски форум, бр. 1.
- Димитрова, Н. 2008, *Пътят до професионален теоретичен орган* //Философския XX век в България, Т. 1 - Философската публичност, С., Изток-Запад.
- Захариев, Я. 1999, *Димитър Михалчев и философската определеност на българина - Ч. 2 (Димитър Михалчев и българската философска традиция)* //Философски алтернативи, бр. 5-6.
- „Златорог“ за „Философски преглед“ //Философски преглед, бр. 2, 1929.
- Зяпков, П. 1929, *Философски преглед* //Пряпорец, бр. 7 (18.02.1929).
- Карчев, П. 1930/31, *Списание „Философски преглед“* //Литературен глас, бр. 110.
- Константинов, Г. 1929, *Философски преглед* //Литературни новини, бр. 22.
- Латев, Л. 2005, *Културно-философската платформа на списание „Философски преглед“* //Философски алтернативи, бр. 6.
- Михалчев, Д. 1981, *Автобиография* //Михалчев, Д. Избрани съчинения, С., Наука и изкуство.
- Пенев, П. 1936, *Сп. „Философски преглед“, год. VIII, кн. 4, ред. проф. Д. Михалчев* //Литературен глас, бр. 325.
- Уводни думи //Философски преглед, бр. 1, 1929.
- Хаджийски, И. 2003, *Философската мисъл у нас* //Хаджийски, И. Гражданска смърт и безсмъртие. Събрани съчинения в три тома, Т. 3, С., „Изток - Запад“.
- Цацов, Д. *Списание „Философски преглед“ като орган на основнонаучната философска школа* //Основнонаучната философска школа в България. Първата половина на XX век. С., „Марин Дринов“, 2006.
- Четвъртата годишнина на първото българско философско списание //Философски преглед, бр. 1, 1932.
- Чолаков, К. 1939, *Десетгодишното културно дело на „Философски преглед“* //Философски преглед, бр. 1.